

Dr. Pesti János:

A tartalom és a szövegszerkezet Pákolitz István gyermekverseiben

Ha valaki szeretné megtudni, hogy a gyermekvers (és általában a vers) miért szép, akkor – gyermek és felnőtt egyaránt – inkább csak a megsejtésére tud támaszkodni. A részletesebb, tudatosabb elemzés a stíluskutatók feladata.

Ebben az írásomban erre a nehéz feladatra vállalkoztam. Igyekszem összefoglalni a címben jelzett témával kapcsolatos fontosabb megfigyeléseimet. Mai tudásunk szerint egy-egy szépirodalmi írásmű szépségét, hatásosságát meghatározzák az alkotás *tartalmának*, *szövegszerkezetének jellegzetességei* és a felhasznált stíluseszközök.

A) A versek tartalmának jellegzetességei

Pákolitz István gyermekverseinek sikerét, értékeit a szövegek tartalmi sokszínűsége biztosítja. A költő jól ismerte a gyermekek világképét, érdeklődési körét. Tudását verseiben örökítette meg számunkra. Képpel élve: játék közben biztosan leült a szőnyegre gyermekei közé, hogy beszélgessen velük, hogy közvetlenül, szem magasságában mesélhesse el gyermek- és ifjúkori élményeit, átélt történeteit. Gyermekversei szerint a szavak mágusa, bűvésze kiváló mesemondó lehetett. A népmesék természetes hangja, egyszerűsége, sajátos szövegszerkezete vélhetően minta lehetett számára akkor, amikor eldöntötte, hogy kis verseket ír gyermekei számára (**Pákolitz I.** 1961, 1971, 1979, 1984, 2015).

A versek megalkotását segíthette a költő gazdag és színes szókinccse. Nem nehéz felismernünk, hogy sokat merített a folklór (népmesék, népmondák, kiolvasók, népdalok) szövegeiből. Részben a megverselésre alkalmas témák, illetve a különleges szavak, kifejezések a *népi szemléletmódot* érzékeltetik valamennyi gyermekversében. E versek írásakor ugyanazokat a szempontokat követte, amelyek az ún. „nagy versek” írását is meghatározták: gondosan ügyelt a kifejezés nyelvi pontosságára, újszerűségére (egyúttal hagyományos jellegére), a természetes hangvételre, a nyelvi eszközök zeneiségére.

A gyermekverskötetekben a *tartalmi kapcsolatok* úgy sikerült megvalósítania, hogy egymást követik a hasonló témájú versek. – Mivel a gyermeki gondolkodásra jellemző az *animizmus* és az *antropomorfizmus*, a költő úgy ábrázolta verseiben a világot, hogy még a tárgyak is élnek; és az állatok nem csupán beszélni tudnak, hanem emberi tulajdonságokat is mutatnak. [L. **Vajda Zs.** 2014. 146–150, 199, 222–223]. Az ide sorolható szövegek:

- Megszemélyesítés révén az állatok tudnak beszélni. Például:

Kot-kot-kot / kot-kot- kot, / szedjétek fel a magot! /
 Csip-csip, csip / csip-csip-csip, / csipegessünk egy kicsit. (**Csibék**)
 Van borunk, / van borunk, / ameddig van, / csak iszunk. (**Galamb**)
- A gyermek beszél az állathoz, s az válaszol:

Mek mek, mek, mek. mek. mek / hány fej finom káposztát / ettél meg?
 hármat, négyet, / ötöt hatot, / mit a gazdaasszony adott, / mek, mek. mek. (**Kecske**)
- Vers az ember és az állat kapcsolatáról. Például:

Csali csali kis keszeg, / a kukacot megeszed, /
 de horgomon fennakadsz! / Innét tovább nem szaladsz! (**Keszeg**)
- Állatok beszélgetnek egymással. Például:

– Mit varrsz? Mit varrsz? – Varrom a papucsot, varrom a papucsot.
 – Kinek varrsz, kinek varrsz / papucsot, papucsot?
 – Urraknak, papoknak, urraknak, papoknak. (**Békák**)
- Vers arról, hogy az állat a fával beszélget (Párbeszédszerűen)

– „Jónapot, jónapot, / száz esztendő nyárfa!”
 – Néked is jónapot / doktor Harkály Márta!
 – „Mi a baj, mi a baj / százesztendő nyárfa’?
 – Derekam, derekam / ezer féreg járja. (**Harkály**)
- „Állatos” történet arról, hogy **bibic** elveszti a paksi vásárban kapott csizmáját:

Iribic, csiribic, biribic / csizmát kapott a bíbic,
 dedőregapja vásállta / a híres paksi vásárban.
 [Ámde gondatlanságból a csizma beleesett a Dunába!] (**Bibic**)
- Az állatok bemutatása, leírása a hangutánzó szó említésével:

A páva, / a páva, / pipes kényes dáma, /
 szivárványból szőtték / színes legyezőjét. (**Páva**)
 Kenyérmorzsát visz a hangya, / segít neki apja, anyja /
 sietnek, mert fú a szél, / fúvó szélből eső kél. (**Hangya**)
- Növény leírásában hangutánzó szó:

Elhullott a mák virága, / nem maradt meg csak a szára
 a szárán is csak a feje, / zizgő mákszemekkel tele. (**Mák**)

- A tárgy is élő, mert történik vele valami:

Kihasadt a dió / zöldzakója;
nem csoda, viseli / tavasz óta (*Dió*)

- Hangja van a szélnek:

Siri-súr, siri-súr, / mindenütt szél az úr;
földre zúgva, égre kelve, / sűrű hófelhőt terelve
tekereg / jól kisöpri a telet. (*Szél*)

- Az időjárás megjelenítése megszemélyesítéssel:

Megnyurgult az eső lába, / kigyalogolt a határba;
jót iszik minden barázda; / ne vesszen egy csöpp se kárba. (*Eső*)

Esik eső, süt a nap, / kezdődik a haddelhadd:
ördög veri feleségét / (akit már sok vereség ért),
van dolga a seprűnyélnek, / beáztatott kóc-kötélnek (*Közjáték*)

- Valóságos hangorgia:

Bumsztadrári de bumsztadra, / harsog a tökszár-trombita;
riszál a szél-nyirettyű; / sirisuri nádihegedű. (*Térzene*)

- Egyéb természeti jelenségek, csillagképek:

Pityeregi Latyak Medárd, / a jó időt tőle ne várd;
őkegyelme füttyül terád, / eljegyezte Vízy Terát. (*Medárd*)

Göncölszekér aranyrúdja / most fordul rá a Tejútra
szekér elé fogva párba / az Oroszlán a Bikával. (*Csillagfogat*)

- Még az évszakok is élnek:

Milliónyi fehér pille / pehelypihe-táncba kezd,
Könnyű szélben illeg-billeg, / ellepi a házereszt. (*Tél*)

A hódunyhás határban / órák hosszat bóklásztam;
rég fúrja az oldalam, / hogy a tavasz hol marad;
kérdem a vakvarjút, / ő bizony nem sokat tud,
ne mondott se bú-t, se bá-t. / nem csoda, semmit se lát. (*Tavaszcáró*)

Május, május, / harangvirág-álom
kotnyeles kis tengelice / lombosodó ágon. (*Május*)

- A gyermeki élmények, vágyak is kifejeződnek ezekben a versekben:

[A lehullott hó elolvad a tenyér melegétől], / mintha sohasem lett volna
 – vagy én válok hópehelyé, / zizgón libegek fölfelé
 sose-látott csillagzatra / – s visszaszállok virradatra. (**Hópehely**)

Amit én vágytam / égve-repesre; / néked egészen / közel a messze;
 közelest csillog / csillaga fénye, / szárnyad növesztve / majd csak eléred. (**Altató**)
- Érdekes történet a növény és az ember kapcsolatáról:

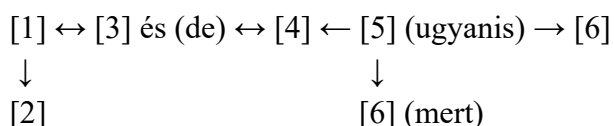
[Föld körüli útján a törpe nem érti, hogyan teremhet nagy fán olyan kicsi körte.]
 Amig ezen törte / csöpp fejt a törpe, / elaludt, és azt álmodta,
 dinnye terem a körtefán / és nem kicsi körte. (**A törpe meg a körte**)
- A versek tartalmának változatosságához hozzájárulnak a szövegek **tájszavai, archaikus szavai, metaforái, metonimiái, az író szóleleményei** és a **szleng** értékű szavak is mint érdekes stílusesszközök:
  - **Tájszavak:** murci (forrásban levő must), kokas, sipka (sapka), kopperta (boríték), fősthet, motolla (T alakú rúd volt a fonal feltekerésére), bakhát (kapával összekotort föld, halom és bukkános útrész, kijárt földút), rikács (kiáltozás), pluttyan (vízbe esik).
  - **Archaikus szavak:** bakugrás (egykori gyermekjáték), vakvilág (ismeretlen világ), kutuzgál (keresgél) bagolyfi (kis bagoly), takaros (csinos), éhkopp (éhezés), okularé (szemüveg), kólíka (betegég)
  - **Metaforák:** fészekmeleg, felhőnyájak, pillangó-pelyhek
  - **Metonimiák:** haddelhad (verés, verekedés), füstölög magában (mérges, évődik), kicsípett (kiöltözött) stb.
  - Az író **szóleleményei:** libagolgat (lassan megy, gyalogol a liba), libasuli (libaiskola), libául (libanyelven), özöm-bözöm (sokallom?), pilleszt (fáraszt).
  - **Szleng** értékű szavak: cidrizik (fél valamitől), dumcsizik (dumál, beszél), csóró (szegény legény). hapsi (pasas, férfi).

B) Szövegszerkezeti jellegzetességek

- A szövegkohéziót biztosítja az egymás után következő mondatok szigorú grammatikai kapcsolata. Például:

[1] A bagolyfi trombitálna, [2] hogyha volna trombitája;
 [3] ám [4] ha trombitája lenne, [3] örömet nem lelne benne,
 [5] sűrű szusszal úgyse győzné, [6] a hars kakas lekörözné. (**Bagolytrombita**)

A versrészlet mondatainak kapcsolata rajzban:

Az öt tagmondatból álló szöveg mondatait a *trombita* szó és a hozzá kapcsolódó asszociációk sora köti össze; az, hogy végig a trombitáról van szó.

Akkor is van tartalmi kapcsolat a tagmondatok között, ha erre kötőszó nem utal:

Pattog a rózse, szikra száll, / csillagokig meg sem áll;
fölcsap a láng magosra, / a bográcsot nyaldossa. (*Szilvalekvár*).

Ebben a versrészletben kapcsolatos, mellérendelő viszonyú tagmondatok alkotják a szöveg lazább szerkezetét.

- Segítik a mondatkapcsolódások gyors felismerését a szellemes, játékos *rímek* is. Például:
a) páros rímek (**aa**): ... virága, ... szára / ... feje, ... tele / ... hangya ... anyja
b) keresztrím (**abab**): ... volna, ... körte, ... volna ... törpe.
A versekben gyakoribbak a páros rímek. A rímeknek is van szerepük a versmondatok összekapcsolásában. Ugyanis a *hívó rím* olvasásakor bizonyos feszültség támad az olvasóban (hallgatóban), és ez csak a *válaszó rím* megérkezésével oldódik fel. A hívó rím előtt álló mondat alapján már sejteni lehet a szöveg folytatódását, így a rímek is segítik a szöveg megértését és memorizálását.
- A versek *sorhosszúságainak* ritmikus váltakozása érdekes látvány.
Ez is hozzájárul az adott vers jobb megértéséhez. A látvány megjelenítése szavakkal:

s-s-s-s	robog gyorsvonat,
a vonat, a vonat	ahol az eleje,
húzza-vonja	csattog a síneken
a teher-	acélos kereke;
kocsikat;	versengve le hagyja
köp-köd, prűsz-köl	a szelet, villámot –
de nehéz	láttad? az előbb még
a teher	mérges volt,
nyög-ve nyög-dö-si	szikrázott.
alig-ha bírom el!	

(*Vonat*)

- A verssorok újszerű tördelése segít a mondanivaló tagolásában, és a hangutánzó szó szerepét is kiemeli:

Sárga	kovácsgyerek
hártya	kalapált,
harisnyába	kis kalapács
sem fázik a	így ugrált:
kácsa	tin tin
lába (Kácsa)	tin
	tin tin
	tin
	hajlik a vas
	mint a pinty! (Kovács)

- Elcsúsztatott sorok tagolják ezeket a verseket:

Aladár	Hétfő
fütyüljön rád a madár	milliónyi ép fő
Arisztid	Kedd
nem vesszük be a hisztid	amit tehetsz, tedd
Barnabás	Szerda
csípjen meg egy tar darázs	telik a koperta
Benedek	Csütörtök
jobban nyisd ki a szemed	belém bújt hét kisördög
(Fricska)	(Napsoroló)

- A mondatokban szavak ismétlésével erősítette a költő a szöveg ritmusát, és ennek egyúttal szövegszervező ereje, szerepe is van ebben a versben.

[A pulyka otthon hagyta zsebkendőjét, és ezt keresi]
 Eközben az ablak alatt
 ahány kokas, rikoltotta,
 ahány csibe, csipogta,
 ahány vén tyúk, vattyogta,
 ahány liba, gágogta,
 ahány kácsa, hápogta:
 „Szebb a páva, mint a pulyka,
 mert a pulyka taknyosorrú rút-rút- rút!” (**Pulyka**)

- Tudatosság készíthette a költőt arra, hogy egymás közelébe helyezte a kötetekben a humoros és az érdekes tartalmú verseket.

- Szövegszerkezeti sajátosság az is, hogy az állatokról szóló kis meseszerű történetek kapcsolatban vannak az állathangutánzó szavakat megörökítő versekkel.
- A verseskötetek epikus történeteinek tartalma, szerkezete a népmesék hatását kelti az olvasóban. A népmesék végén általában megfogalmazza a mesemondó a történet tanulságát, szinte aforizmaszerűen. A kifejezett tanítói szándék hiányzik Pákolitz István verses meséiből (Vil. Lex. 4., 101).
- Formailag széteső szövegnek látszik a *Jojojó* című vers, ám ennek is van stilisztikai szerepe. Arra figyelmeztet, hogy igen sok ellentmondás van a világunkban; ám nem biztos, hogy ezek a „bolondozások” mind feleslegesek. Ugyanis, még a furcsa jelenségekből, eseményekből is lehet tanulnunk. Ez a versforma hasonlít a csalimesékre.

Messzi város Jojojó / Nyaratszaka nagy a hó
 Januárban meleget / Csiregnek a verebek
 Az arany nap éjjel süt / Kürtölnek a hegedük
 Eső soha nem esik / Lajtorján ereszkedik. (*Jojojó*)

- Nem mindegyik versnek van egyértelmű befejezése. A költő ezekkel a versekkel továbbgondolásra serkenti olvasóit.
- Ritkán hiányos szerkezetű mondatok is szerepelnek a versekben. A szóhiány nem a szerző figyelmetlenségének a jele. Ellenkezőleg: a tömörítés fontos eszköze. Ezekben a szerkezetekben:
 ... ahány kokas [*volt, ezt*] rikoltotta,
 ... ahány csibe [*volt, ezt*] csipogta. (*Pulyka*)
- Az írásjeleket (pont, vessző, pontosvessző, idézőjel, kötőjel, gondolatjel, kérdőjel, felkiáltójel, gondolatjel, zárójel, három pont) a Magyar helyesírási szabályzat szerint használta a költő. Csak az újabb verseiben nem tett a mondatok végére pontot. Például a *Jojojó*, a *Köszöntő* és az *Óesztendő* címűben. Érdekes, hogy rövidke (négy soros) verseiben a 2. sor után általában pontosvesszőt írt a második sor után.

*

A versek vidám hangulatát grafikák is megjelenítik. A szellemes illusztrációk készítői: Robicsko Anna (1961), Hincz Gyula (1971), Stuíber Zsuzsa (1979), Köllő Zsuzsa (1984).

2019-ben Pákolitz István 100. születésnapja tiszteletére jelent meg Pécsen a költő *Kiolvasó* című kötete. A verseket válogatta, az Előszót írta és a kötetet szerkesztette: Véryné Pákolitz Éva. A nyomdai előkészítés Véry Dalma munkája. A kötetet Török-Véry Éda illusztrálta.

Pécsen, 2026. január 8-án.

Pesti János

Irodalom

- *Pákolitz I.* 1961 = *Pákolitz István: Altató* 1961.
- *Pákolitz I.* 1971 = *Pákolitz István: Pitypang* 1971.
- *Pákolitz I.* 1979 = *Pákolitz István: Kínálgató* 1979.
- *Pákolitz I.* 1984 = *Pákolitz István: Bagolytrombita* 1984.
- *Pákolitz I.* 2015 = *Pákolitz István: Kiolvasó* 2015.
- *Vajda Zs.* 2014 = *Vajda Zsuzsanna: Beszédtanulás és nyelvelsajátítás*
In: Uó: A gyermek pszichológiai fejlődése 2014.
- Vil. Lex. 4. 1975 = *gyermekirodalom, gyermekvers*
In. Világirodalmi Lexion.1975. 101–107.